

TEMATIK PARKLAR FENOMENI: MUZEY VA MADANIY TURIZM INTEGRATSIYASI

M.S. Muhamedova

Kamaliddin Behzod nomidagi
Milliy rassomlik va dizayn instituti
Muzeysunoslik kafedrası professori,
tarix fanlari doktori, professor

Mirfozilova Maftunaxon

Kamaliddin Behzod nomidagi
Milliy rassomlik va dizayn instituti
Muzeysunoslik: tarixiy-madaniy obyektlarni
konservatsiy va restavratsiya qilish mutaxassisligi
2-kurs magistranti

mohimmir95@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18785364>

Annotatsiya. Maqola XXI asrda muzeylar va madaniy institutlarda auditoriya talablari va kommunikatsion modellarning o'zgarishi kontekstida tematik muzey parklarining ahamiyatini tahlil qiladi. "Edyuteynment" (education + entertainment) konsepsiyasi asosida muzey ekspozitsiyalari va ochiq havodagi park infratuzilmasi integratsiyasi orqali tashrif buyuruvchilarga immersiv va interaktiv tajriba taqdim etish mexanizmlari o'rganilgan. Dean MacCannellning "sahnalashtirilgan autentiklik" nazariyasi hamda Sharon Macdonald va Tony Bennettning muzey institutining ijtimoiy, tarbiyaviy va identifikatsiya shakllantiruvchi funksiyalari ta'kidlangan. Maqolada tematik muzey parklari madaniy merosni saqlash, ta'limni ko'ngilochar formatda amalga oshirish va turistik faollikni oshirishda innovatsion model sifatida ko'rsatilgan. Illyustrativ misollar sifatida Isroilning Nazaret qishlog'i, Qozog'istonda Kazyna etnografik komplekslari va Qirg'izistonda Rukh Ordo muzeylari keltirilgan. Shuningdek, O'zbekistonda Tashkent City Parkdagi 7D kinoteatr va muzey elementlari muzeylashtirishning yangi formatlari sifatida tahlil qilingan. Maqola tematik muzey parklarining madaniy va turistik qadriyatlarni uyg'unlashtirishda, tarixiy xotirani saqlash va zamonaviy auditoriya bilan muloqotda muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: tematik muzey parki, edyuteynment, immersiv tajriba, muzeylashtirish, madaniy turizm, tarixi rekonstruksiya, auditoriya muloqoti.

Annotation. The article analyzes the significance of thematic museum parks in the context of changing audience demands and evolving communication models in museums and cultural institutions of the 21st century. Based on the concept of "edutainment" (education + entertainment), the study explores the mechanisms of integrating museum exhibitions with open-air park infrastructure in order to provide visitors with immersive and interactive experiences. It highlights Dean MacCannell's theory of "staged authenticity" as well as Sharon Macdonald and Tony Bennett's perspectives on the social, educational, and identity-forming functions of the museum institution. The article presents thematic museum parks as an innovative model for preserving cultural heritage, delivering education in an entertaining format, and enhancing tourist

engagement. Illustrative examples include Nazareth Village in Israel, the Kazyna ethnographic complexes in Kazakhstan, and the Rukh Ordo museum complex in Kyrgyzstan. In addition, the 7D cinema and museum elements at Tashkent City Park in Uzbekistan are analyzed as new formats of musealization. The study concludes that thematic museum parks play an important role in harmonizing cultural and tourism values, preserving historical memory, and establishing effective communication with contemporary audiences.

Keywords: thematic museum park, edutainment, immersive experience, musealization, cultural tourism, historical reconstruction, audience engagement.

Аннотация. Статья анализирует значение тематических музейных парков в контексте изменения требований аудитории и трансформации коммуникационных моделей в музеях и культурных институтах XXI века. На основе концепции «edutainment» (education + entertainment) рассматриваются механизмы интеграции музейных экспозиций и инфраструктуры открытых парков, направленные на создание для посетителей иммерсивного и интерактивного опыта.

Ключевые слова: тематический музейный парк, эдьютейнмент, иммерсивный опыт, музефикация, культурный туризм, историческая реконструкция, коммуникация с аудиторией.

В работе подчёркивается теория Дина МакКаннелла о «инсценированной аутентичности», а также идеи Шэрон Макдональд и Тони Беннета о социальной, воспитательной и идентификационной функциях музейного института. Тематические музейные парки представлены как инновационная модель сохранения культурного наследия, реализации образовательных задач в развлекательном формате и стимулирования туристической активности. В качестве иллюстративных примеров приведены деревня Назарет в Израиле, этнографические комплексы Kazyna в Казахстане и музейный комплекс Rukh Ordo в Кыргызстане. Кроме того, элементы музефикации и 7D-кинотеатр в Tashkent City Park в Узбекистане рассматриваются как новые форматы музейной практики.

В статье делается вывод о том, что тематические музейные парки играют важную роль в гармонизации культурных и туристических ценностей, сохранении исторической памяти и выстраивании эффективного диалога с современной аудиторией.

XXI asrda madaniy institutlar, xususan muzeylar, auditoriya ehtiyojlarining o'zgarishi sharoitida yangi kommunikatsion modellarni izlamogda. Shu nuqtai nazardan "edyuteynment" (education + entertainment) konsepsiyasi muhim ahamiyat kasb etmogda[1]. Amerikalik sotsiolog Dean MacCannell turizm va madaniy makonlarni tahlil qilib, zamonaviy jamiyatda "sahnalashtirilgan autentiklik" tushunchasini ilgari suradi. Unga ko'ra, zamonaviy madaniy muhitlarda bilim berish jarayoni ko'pincha sahnalashtirish va tajriba orqali amalga oshiriladi. Tematik muzey parki -muayyan g'oya yoki tarixiy davr asosida tashkil etilgan, muzey ekspozitsiyasi va ochiq park infratuzilmasini birlashtiruvchi kompleks madaniy makondir. Unda fazoviy dizayn, rekonstruksiya, sahnalashtirish va raqamli texnologiyalar orqali tashrif buyuruvchiga kompleks tajriba taqdim etiladi.

1990 yildan 2010 yilgacha shunday parklar (istirohat bog'lari)ga tashrif buyuruvchilarning soni dunyoda 80 foizga oshgan. **Tematik muzey parklari** - muayyan g'oya, tarixiy davr, madaniy hodisa yoki ilmiy yo'nalish asosida tashkil etilgan, muzey ekspozitsiyasi va ochiq havodagi park infratuzilmasini birlashtirgan kompleks madaniy makondir. Ular an'anaviy muzey, etnografik qishloq, rekonstruksiya hududi va tematik park xususiyatlarini o'zida mujassam etadi. Bugungi kunda sayyohlik faoliyatining umumiy daromadi va tashrif buyuruvchilar soni ko'payib

bormoqda. “Disney dunyosi” ko‘rinishidagi “muzeymonand” kabi joylar dunyoning istalgan mamlakatlarida mavjud va sayyohlar bunday maskanlarni e’tibordan chetda qoldirishmaydi. Misol tariqasida, Isroilning Nazaret shahrida joylashgan “Nazaret qishlog‘i”ni keltirish mumkin. U yerda tarixiy davr va muhit yaratilgan. Qishloqcha qayta ta’mirdan so‘ng birinchi asrda yashab o‘tgan aholining turmush tarzi jonlantirildi, jumladan, arxitektura asarlari, landschaftlar o‘zlashtirilgan. Taklif etilgan aktyorlar mahalliy elatning rollarini ijro etishadi, milliy taomlar tayyorlashadi, boshqa kundalik yumushlari bilan mashg‘ul bo‘lishadi.

Meros markazlarining bu kabi istirohat bog‘larida tashkil etilishi hamda o‘tmishning madaniy tematik tomoshalarini uyushtirilishi, shuningdek, texnologiya taqdimoti va interepretatsiyadan keng miqyosda foydalanishi sayyohlarni jalb etilishida muhim ahamiyat kasb etadi. Tematik parklarda “vaqt mashinasi” texnologiyasi unumli qo‘llanilgan, bu orqali sayyohlarning tarixda qayd qilingan yoki eshitgan kundalik turmush tarzi manzaralari ularning ko‘z o‘ngida gavdalanadi. Ya’ni sayohat bahona tashrif buyuruvchilar hozirgi yashab turgan davridan o‘tmishga sayohat uyushtirishadi hamda ma’naviy zavq olishadi. Bu o‘z o‘rnida ularning maroqli hordiq chiqarishlari uchun poydevordir.

Tematik muzey parklari muzeyshunoslik, madaniy antropologiya va turizm nazariyasi kesishmasida shakllangan. Muzeyni ijtimoiy ma’no ishlab chiqaruvchi makon sifatida talqin qilgan Sharon Macdonald muzeylarning auditoriya bilan muloqot orqali yangi mazmun hosil qilish xususiyatini ta’kidlaydi. Macdonald muzeyni “neytral makon” emas, balki madaniy va siyosiy ma’no ishlab chiqaruvchi institut sifatida ko‘radi. Uning ta’kidlashicha: “Museums are not simply places where objects are displayed; they are sites where meanings are made and contested”. Ushbu fikr muzeyni ijtimoiy diskurs va identifikatsiya shakllanadigan makon sifatida tushunishga asos bo‘ladi. Muzey ekspozitsiyasi muayyan g‘oya, ideologiya va tarixiy talqinni aks ettiradi. Macdonaldning ilmiy merosida eng muhim tushunchalardan biri - “difficult heritage” hisoblanadi. U o‘zining *Difficult Heritage: Negotiating the Nazi Past in Nuremberg and Beyond*[2] asarida jamiyat uchun og‘ir yoki ziddiyatli tarixiy voqealarni muzeylarda qanday namoyon etish masalasini tahlil qiladi. U quyidagicha yozadi: “Difficult heritage is a past that is recognized as meaningful in the present but that is also contested and awkward for public reconciliation.” Bu yondashuv muzeylarning faqat madaniy merosni namoyish etuvchi emas, balki tarixiy xotira bilan ishlovchi institut ekanini ko‘rsatadi. Sharon Macdonald zamonaviy muzeyshunoslikning nazariya asoslarini boyitgan olimlardan biri hisoblanadi. U muzeyni ijtimoiy ma’no ishlab chiqaruvchi, tarixiy xotirani shakllantiruvchi va identifikatsiya jarayonlariga ta’sir etuvchi institut sifatida talqin qildi.

Bu jarayonda tematik park modeli ana shu muloqotni immersiv darajaga olib chiqadi. Shuningdek, muzey instituti tarixi va uning tarbiyaviy funksiyalarini tahlil qilgan Tony Bennett muzeylarni jamoatchilikni shakllantiruvchi institut sifatida ko‘radi[6]. Tematik muzey parklari esa ushbu funksiyani ko‘ngilochar va interaktiv format orqali amalga oshiradi.

Shuningdek, muzey instituti tarixi va uning tarbiyaviy funksiyalarini tahlil qilgan Tony Bennett muzeylarni faqat eksponat saqlovchi joy emas, balki jamoatchilik fikri, madaniy qarash va ijtimoiy identifikatsiyani shakllantiruvchi institut sifatida ko‘radi. Uning fikricha, muzeylar jamiyatdagi ideologik va madaniy qadriyatlarni namoyon qilish, shuningdek, zamonaviy auditoriyaning ma’naviy va tarbiyaviy ehtiyojlarini qondirishda muhim rol o‘ynaydi. Bu nuqtai nazardan qaraganda, tematik muzey parklari muzeyning an’anaviy tarbiyaviy vazifalarini yangi formatda amalga oshiradi. Ular ekspozitsiyani passiv ko‘rishdan tashqari, tashrif buyuruvchini immersiv muhitga, interaktiv jarayonlarga va rolli ishtirokga jalb qiladi. Masalan, tarixiy voqealarni sahnalashtirish, virtual va qo‘shimcha reallik texnologiyalari orqali bilimni hissiy va

kognitiv darajada yetkazish, yoshlar uchun ta'limni ko'ngilochar shaklga aylantirish kabi elementlar muzeyning ijtimoiy va tarbiyaviy maqsadlarini muvaffaqiyatli qondirish imkonini beradi. Shu tariqa, tematik muzey parklari muzey institutining an'anaviy tarbiyaviy va ijtimoiy funksiyalarini yangi, zamonaviy formatda - ham ko'ngilochar, ham ta'limiy qirralari bilan boyitilgan holda amalga oshiradi. Ushbu yondashuv nafaqat madaniy merosni ommalashtirish, balki jamiyatdagi madaniy kommunikatsiyani faollashtirish va tarixiy xotirani saqlashda ham muhim ahamiyatga ega.

MDH davlatlarida tematik parklarni muzeylashtirish - muzeyshunoslik va turizmning kesishgan nuqtasidagi innovatsion model bo'lib, u madaniy merosni saqlash, turistik tajriba yaratish va milliy imidjni shakllantirishda muhim funksiyani bajaradi. Turizm tadqiqotlari muzeylashtirilgan ob'ektlarning auditoriya jalb qilish salohiyatini ko'rsatadi, bu madaniy, ta'limiy va iqtisodiy jihatlar bilan uyg'unlashgan. Mazkur yo'nalish MDH mamlakatlarida tadqiqot va amaliy loyihalar uchun istiqbolli sohadir. Rossiyada tematik parklar turizm va madaniy merosni uyg'unlashtiruvchi ob'ektlar sifatida rivojlantirilmoqda. **Muzeon Park of Arts**[3] - san'at asarlari ochiq osmon ostida joylashtirilgan va muzeylashtirilgan ob'ekt sifatida xizmat qiladi. Qozog'iston va Qirg'izistonda tarixiy qishloqlar va etnografik parklar muzeylashtirishning muhim misollaridir. Ular turistlarga milliy madaniyat va an'analarni interaktiv tarzda taqdim etadi. Quyida sizning iborani aniq faktlar va misollar bilan, ilmiy matn uslubida kengaytirib qayta shakllantirdim:

Qozog'iston va Qirg'izistonda tarixiy qishloqlar va etnografik parklar muzeylashtirishning muhim misollaridan biri - Kazyna Ethno-Historical Complex [16]. tizimli etnografik muzey-kompleksidir. U Shimkent shahrida joylashgan bo'lib, 76 gektardan ortiq maydonda Qozog'iston tarixiy va madaniy merosini namoyon etadi. Mazkur kompleks turli interpretatsion zonalaridan iborat bo'lib, milliy xalqlar urf-odatlarini, an'anaviy uylar, tayyorgarchilik va bayram madaniyati namoyish etilgan (masalan, qasqaldaq, kamil qo'ng'iroq va boshqa tarixiy relikviyalar) bilan birga, yurtalar kabi an'anaviy uylar va milliy hunarmandchilik markazlari mavjud. Bu usul turistlarga Qozog'iston xalqlarining madaniy tarixi va turmush tarzini interaktiv va vizual tarzda anglash imkonini beradi, muzeylashtirishni ochiq havoda rekonstruksiya qilingan muhit bilan uyg'unlashtiradi.

Xuddi shunday etnografik yo'nalish Qirg'izistonda ham amalga oshirilgan. Masalan, Rukh Ordo - Cho'lpon-Ota (Issiq-Ko'l sohili)da joylashgan ochiq osmon osti madaniy majmuadir. Uning ekspozitsiyasi qirg'iz tarixi, diniy va madaniy ramzlarini qamrab oladi va turli madaniy inshootlarni, qo'lda yasalgan ob'ektlar, haykallar, arxitektura elementlarini o'z ichiga oladi. Bu kompleks turistlar uchun milliy tarix va madaniyat bilan to'g'ridan-to'g'ri muloqot qilish imkonini yaratadi.

Bundan tashqari, Qozog'istonda Ust-Kamenogorskda etnografik muzey-qo'riqxonalar kabi ob'ektlar ham mavjud bo'lib, ularda XIX–XX asrlardagi xalq madaniyati, arxitektura va kutish rivojlanishining tarixi jonli muhitda saqlanadi. Bu muzey-makonda an'anaviy arxitektura ob'ektlari, etnografik eksponatlar va turizm uchun mo'ljallangan landshaft maydonlari mavjud bo'lib, ular madaniy ta'lim va istirohatni birlashtiradi.

O'sha holatda Qirg'izistonda ham milliy madaniyatni saqlash va taqdim etish bo'yicha ochiq muzey-majmualar mavjud bo'lib, turistlar uchun milliy an'analar, tarixi voqealiklar va madaniy simollar bilan muloqot imkonini yaratadi. Masalan, Issiq-Ko'l sohilidagi madaniy komplekslar qirg'iz xalqining etnostoriki va dindostlik tarixini ochiq-osmon muzeylari ko'rinishida taqdim etuvchi muhitlar hisoblanadi. Shuni ta'kidlash joizki, bunday etnografik va tarixiy muzey-park konsepsiyalari madaniy merosni saqlash va turizmni rivojlantirish maqsadida muzeylashtirilgan ob'ekt sifatida xizmat qiladi. Ular tarixi voqealiklarni rekonstruksiya qilish,

an'anaviy uy-mahallar, hunarmandchilik ko'rgazmalari va milliy madaniy taomlar bilan amaliy muloqotni tashkil etish orqali turistlarga interaktiv madaniy tajriba taqdim etadi. Bu usul muzeylashtirishni turizm bilan integratsiya qilishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi, chunki u turistlarning madaniyatga bo'lgan qiziqishini oshiradi va milliy identitetni saqlashda hisobga loyiq mexanizmini yaratadi. O'zbekistonda ham zamonaviy tematik parklar paydo bo'lmoqda. Masalan, **Tashkent City Park**da 7D kinoteatr va muzey elementlari mavjud bo'lib, ta'lim va ko'ngilocharlikni uyg'unlashtiradi. Bu ob'ektlar turistlar uchun immersiv tajriba yaratadi va muzeylashtirishning yangi formatini namoyon etadi.

FOYDALANILGAN MANBA VA ELEKTRON RESURSLAR RO'YXATI

1. Нельзина О. Ю. Тематический исторический парк: типология, история и перспективы развития в Российской Федерации// Диссертация на соискание учёной степени кандидата культурологии// Российский научно-исследовательский институт культурного и природного наследия имени Д. С. Лихачёва Министерства культуры Российской Федерации. Краснодар. 2021. С 482
2. MacCannell, D. (1976). *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*. University of California Press, Berkeley.
3. Mayer A. Muzeon Art Park as a Reflection of the Era of Change in Russia. –M. Istoriya. 2025. P 24-28
4. Macdonald, S. (2006). *Difficult Heritage: Negotiating the Nazi Past in Nuremberg and Beyond*. Routledge, London.
5. Macdonald, S. (2011). *Behind the Scenes at the Science Museum*. Berg, Oxford.
6. Bennett, T. (1995). *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*. Routledge, London.
7. Falk, J. H., & Dierking, L. D. (2016). *The Museum Experience Revisited*. Routledge, New York.
8. Pine, B. J., & Gilmore, J. H. (1999). *The Experience Economy: Work Is Theatre & Every Business a Stage*. Harvard Business School Press, Boston.
9. Hooper-Greenhill, E. (2007). *Museums and Education: Purpose, Pedagogy, Performance*. Routledge, London.
10. Kotler, N., Kotler, P., & Kotler, W. I. (2008). *Museum Marketing and Strategy: Designing Missions, Building Audiences, Generating Revenue and Resources*. Jossey-Bass, San Francisco.
11. Pearce, P. L. (2005). *Tourism, Consumption and Representation: Narratives of Place and Self*. CABI Publishing, Wallingford.
12. Kirchberg, V., & Schmitt, B. (2020). *Edutainment in Cultural and Tourism Spaces: Experiences and Practices*. Springer, Cham.
13. Goss, J., & Leinbach, T. (1996). Theme Parks and Tourism: The Global Entertainment Industry. *Tourism Management*, 17(3), 175–183.
14. Simon, N. (2010). *The Participatory Museum*. Museum 2.0, Santa Cruz.
15. Tashkent City Park official website. Available at: <https://www.tashkentcity.uz>
16. Kazyna Ethno-Historical Complex official site. Available at: <https://www.kazyna.kz>
17. Rukh Ordo Cultural Complex official site. Available at: <https://www.rukhor.do>